

Viņš kāpj kalnā VISAUGSTĀKĀ

Kad 9. klasē lika izvēlēties profesiju, kādu gribētu apgūt, Jānis uzrakstīja: Aizsardzības vai Policijas akadēmija. — *Biju "safanojies" par Latvijas laika virsniekiem. Toreiz šī profesija bija cieņā. Taču pēc vidusskolas neieņstājos nevienā no akadēmijām. Tagad saku, ka nebiju vēl nobriedis. Iestājos Daugavpils Pedagoģiskajā universitātē vēsturniekos. Man ir vēstures, sociālo zinātņu un Latvijas kultūras vēstures skolotāja kvalifikācija un bakalaura grāds vēsturē.*

To ieguvis, Jānis iestājās Nacionālās aizsardzības akadēmijas komandējošā sastāva virsnieku pamatkursā un kļuva par leitnantu, bet pirms diviem gadiem nolēma apgūt trešo profesiju — sāka stūrmaņa studijas Jūras akadēmijā. — *Kāpēc? Tu esi puisis no Latgales, dzimis Rudzātos. Tur jūras nav, — viņam vaicāju. — Jā, man arī akadēmijā jautāja: tu jūru esi redzējis? Atbildēju: jā, pa televizoru. Joks. Nu, protams, biju redzējis, taču jūrnieka darbs šķiet vilinošāks, — atbild Jānis.*

Tas ir kā likums — katru piektdienu uz lekcijām viņš ierodas ar "Mājas Viesi" padusē. Un ne tikai tāpēc, ka viņš kā vēstures students pastāvīgi lasa kolēģu pētījumus rubrikā "Vēsture", — interesanti esot arī citi raksti. Viņš ir JĀNIS VIĻUMS. 25 gadus jauns jūras spēku leitnants. Vēsture ir Jāņa aizraušanās. Šobrīd Jānis atrodas mācību praksē Liepājā — deviņus mēnešus strādās uz kuģa "Lode", bet vakaros rakstīs maģistra darbu par pretpadomju pagrīdi 1940. – 1941. gadā.

Starp citu, viņš sāka studijas arī Latvijas Universitātes vēstures maģistrantūrā. — *Nolēmu izmantot iespēju, kamēr esmu Rīgā. Kā tu domā, ko darīju jūlijā atvaļinājumā? Katru dienu no rīta līdz vakaram Latvijas Valsts arhīvā pētīju lietas. Man patīk. Esmu secinājis to, ko visi zina, — jo tev ir mazāk laika, jo vairāk vari izdarīt, — prāto Jānis.*

Jāņa vectēvs bija vienkāršs zemnieks no Aizkalnes Jasmuižā. Jaunībā paspēja Latvijas armijā padienēt. Kad 1940. gadā Latviju okupēja Padomju Savienība, tika iekļauts padomju armijas 24. te-

ritoriālajā korpusā. 1941. gadā, ienākot vāciešiem, vectēvs ar biedriem dezertēja, bet krita vāciešu gūstā un tika ieslodzīts Preiļu cietumā. Veiksmīgi izmuka un strādāja pie mācītājiem par kalpu. Taču visu karu tā neizdevās pārlaist — 1943. gadā viņu iesauca leģionā, 1944. gadā Kurzemes katlā sagūstīja krievi un aizsūtīja uz filtrācijas nometni. — *Kad 1946. vai 1947. gadā vectēvs atgriezās mājās — novārdzis, sapampusām kājām, viņa māte no gaužā skata pat apraudājusies, — stāsta Jānis.*

Visu padomju laiku vectēvs

klusēja. Kad sākās atmoda, stāsti bira kā no pārpilnības raga un Jānis bija viens no citīgākajiem klausītājiem, taču vēsturi nolēmis studēt ne tik daudz vectētiņa stāstu, cik grāmatu dēļ. Puika būdams, dzīvojis grāmatu pasaulē, kurā par aizraujošāko uzskatīja vēstures tēmu un piedzīvojumu aprakstus. Kopš tā laika Aleksandrs Grīns ir Jāņa mīļākais rakstnieks. — *Lasi, lasi un beigās saproti, ka vairs nav, ko par interesējošo tēmu lasīt. Tad sāc pētīt pats, — konstatē Jānis.*

Pētniecības azartā

— *Man patīk 20. gadsimts Latvijas vēsturē. Iespējams, tāpēc ka tas ir laikā tuvāks. Iespējams, tāpēc ka šķietami krāsaināks — abi pasaules kari, starpkaru periods, kad izveidoja Latvijas valsti. Piemēram, padomju periods pēc otrā pasaules kara mani interesē tikai saistībā ar pretošanās kustību. Kā smejies, man tuvākas ir ar ieročiem saistītās vēstures problēmas. Kad vajadzēja izvēlēties tēmu bakalaura darbam, skatījos uz katoļu baznīcas vēstures pusi. (Jā, esmu katolis un eju pie grēksūdzes.) Bet 1997. gadā iznāca Tāli-valža Vilciņa monogrāfija "Skolu jaunatne nacionālajā cīņā (1940 – 1941)" un izvēlējos tēmu "Latvijas iedzīvotāju pretošanās kustība padomju režīmam Latvijā 1940. – 1941. gadā" — lai kaut ko sasniegtu vēstures zinātnē, vajag izvēlēties maz pētītu tēmu. Zinātniskais vadītājs bija profesors Vitālijs Šalda. Uzrakstīju bakalaura darbu, balstoties uz presi un atmiņām. 2001. gada pavasarī Latvijas Okupācijas muzejs rīkoja konkursu uz vēsturnieka un muzeja fonda padomes locekļa Gunāra Priediņa piemiņas balvu. Aizsūtījam manu darbu. Vasarā iestājos Nacionālajā aizsardzības akadēmijā. Rudenī pēkšņi zvanīja no Okupācijas muzeja — man piešķirta 100 latu prēmija un iespēja publicēties Latvijas Okupācijas muzeja gadagrāmātā, — stāsta Jānis.*

Azarts ir tas, kas viņu mudina urķēties vēsturē. — *Kā izmeklētājam gribas noskaidrot — kas, kāpēc un kā īsti notika. Lasot arhīvā krimināllietu, gaidu kādu asāku pāvērsienu: sak, varēja kaut ko uzspridzināt. Ja ir darbība, viss šķiet interesanti. Ja nav, — ne tik ļoti. Bet, ja tā padomā, spridzināšana bija baigais solis, jo tas bija risks ar dzīvību. Mani aizkustināja, piemēram, Kaujas organizācijas Latvijas atbrīvošanai vadītāja Mellupa stāsts. Viņš pirms apcietināšanas*

bija nesen apprecējies, sieva gaidīja bērnu. Šis bērns nekad neredzēja savu 1942. gadā nošauto tēvu. Tātad cilvēkam patriotiskās jūtas bija svarīgākas par ģimeni. Tad domāju, kā pats būtu rīkojies. Lai kam tā nevarētu. Ģimenes dēļ domātu, vai vajag to darīt.

Profesijas valdzinājums

Tomēr, neskatoties uz šādām pārdomām, Jānis ir kļuvis par virsnieku. — *Sapnis. Jau studiju laikā biju iestājies zemessardzes 65. studentu bataljonā. Divos gados ieguva kaprāja pakāpi un iepazinās ar vidi. Pirmās nometnes bija grūti izturēt. Reizēm pat domāju, nu kāpēc vajadzēja šeit līst. Sēdētu mājās kā normāls cilvēks un audzētu pie televizora vēderu. Taču šie brīži pāriet. Mani saista armijas dzīve — tā garantē noteiktu daudzumu adrenalīna asinīs un man tas šķiet pievilcīgi, turklāt negribēju strādāt par skolotāju. Taču tas nebija iemesls, kāpēc kļuva par virsnieku, — vienkārši nodarbojos tikai ar to, kas mani patiešām interesē. Un pilnīgi noteikti tā nav rutīna un nav darbs pie rakstāmgalda no deviņiem rītā līdz pieciem vakarā. Kaut gan mums jūras spēkos nav poligona mācību kā "sauszemniekiem", arī uz kuģa kustamies, kaut ko jaunu redzam, viss nemitīgi mainās. It kā nonāku pretrunā, jo vēsturnieka darbs tajā pašā laikā ir sēdošs, toties tas man patīk. Taču, ja nebūtu armijas dzīves alternatīvas, ilgstoši "rakties" arhīva dokumentos nevarētu. Virsnieks ir īpašs dzīvesveids — tu esi karavīrs ar attiecīgu stāju ne tikai, kad forma mugurā, bet jebkurā dzīves situācijā. Man patīk kā viens no mūsējiem reiz pateica: ja esi fiziski attīstīts, tu kļūsti par sportistu, ja esi gudrs, — par zinātnieku, savukārt virsniekā ir apvienotas abas šīs īpašības. Es domāju tieši tāpat.*

Starp citu, Jānis dzīvo saskaņā ar divām devīzēm. Pirmā — caur ērkšķiem uz zvaigznēm — ir arī aizsardzības akadēmijas devīze. Otra ir personīgā — dzejas vārds no Viļa Plūdoņa "Atraitnes dēla": "Es kāpt gribu kalnā visaugstākā / Ne spēka man pietrūks, ne bail man no kā / Lai puteņi plosās, lai ziemeļi elš / Uz augšu, uz augšu tik ies manim ceļš."

— *Iespējams, pārāk skaļi teikts, bet es gribētu pēc sevis kaut ko atstāt. Protams, tu vari izveidot ģimeni un, ja izdodas, izaudzināt normālus, sakarīgus bērnus (tādus vajag prast izaudzināt), paliksi viņu atmiņā, bet es gribētu, lai par mani atceras ne tikai bērni. Šķiet, vislabāk to izdarīt ar pētījumiem vēsturē. Kaut būsi zināms tikai cunfetes vidū, iespējams, atšķirsi kādu nezināmu lappusi Latvijas vēsturē. Negribētu 60 gadu vecumā pēkšņi apjēgt, ka dzīvi esmu nodzīvojis veltīgi, — atzīst Jānis.*

Ko viņš darīs, aizgājis pensijā? Nu, protams, — pētīs vēsturi.

Ineta Lipša,
J. Viļuma personiskā arhīva foto